

Przemysław Żurawski vel Grajewski, *Polska polityka wschodnia 1989-2015, Wymiar narodowy i unijny*, Wyd. Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2016, ss. 367, ISBN 978-83-64753-46-6.

Polityka wschodnia III Rzeczypospolitej jest jednym z najbardziej złożonych a jednocześnie najciekawszych procesów politycznych jakie miały miejsce w Polsce po 1989 roku. Od lat stanowi też przedmiot politologicznej dyskusji dotyczącej jej uwarunkowań, celów jak również bilansu sukcesów i porażek. W związku z przemianami jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich 26 lat, wynikającymi po pierwsze z przeobrażeń geopolitycznych, po drugie z rozwoju polskiej myśli w tym obszarze i koncepcji poszczególnych ekip rządzących, wciąż aktualnym pozostaje pytanie o zasady i interesy jakie powinny być podstawą tej polityki. Nieodłącznie towarzyszy temu dylemat wspierania państw poradzieckich w dążeniu do niepodległości i demokratyzacji przy jednoczesnym układaniu relacji z Moskwą.

Najnowszym kompendium wiedzy z tego zakresu pozostaje monografia prof. Przemysława Żurawskiego vel Grajewskiego wydana w 2016 roku. Autor postawił sobie ambitny plan określenia istoty głównych problemów polskiej polityki zagranicznej (1989-2015) na kierunku wschodnim, z podziałem na wymiar narodowy tj. politykę realizowaną wyłącznie przez władze RP oraz wymiar unijny, realizowany w oparciu o instrumentarium Unii Europejskiej (UE), wyjaśniając zachodzące w niej przemiany. Należy jednak podkreślić, że monografia nie jest relacją przebiegu wydarzeń, lecz, jak zaznacza sam Autor, formą geograficznie i chronologicznie uporządkowanego katalogu problemów, syntezą najważniejszych wyzwań przed którymi przyszło stanąć polskiej dyplomacji w tym obszarze, co, biorąc pod uwagę spektrum poruszanych zagadnień, niewątpliwie stanowi atut całej publikacji. Czytelnik ma bowiem możliwość zapoznania się z istotą omawianych problemów, nie zaś jedynie przekazem faktograficznym, choć ten dla potrzeb zainteresowanych, znajduje swój wyraz w rozbudowanych przypisach, zawierających odniesienia do stosownej literatury przedmiotu.

Publikacja podzielona została na dwie uzupełniające się części, zgodnie z wyżej zaznaczoną koncepcją, dzięki czemu jej struktura jest bardzo przejrzysta. Rozdział pierwszy zatytułowany „*Giedroyc na jagiellońskim szlaku Prometeusza (polska polityka wschodnia 1989-2015)*” zawiera analizę polskiej polityki wschodniej *sensu stricto*. Siedem podrozdziałów dedykowanych z osobna najważniejszym zagadnieniom w bilateralnych relacjach Polski z jej wschodnimi sąsiadami tj, Rosją, Ukrainą, Białorusią, państwami bałtyckimi oraz pozostającą w kręgu polskiego zainteresowania Gruzją czy Mołdawią, to przegląd osiągnięć i

znaczenia poszczególnych krajów dla Polski. Niestety publikacja w bardzo ograniczonym zakresie odnosi się do pozostałych państw kaukaskich tj. Armenii i Azerbejdżanu i pomija całkowicie państwa Azji Centralnej. Pojawia się za to ważny, a często marginalizowany w publikacjach politologicznych, aspekt ludności polskiej na obszarze państw postsowieckich i jej wpływ na kształtowanie polityki wschodniej III RP.

Rozdział II zatytułowany „*Zagłuszyć bałabajki grą na wszystkich fortepianach (polskie próby inicjowania wschodniej polityki Unii Europejskiej)*” to część poświęcona polskim inicjatywom wschodnim na forum UE, które poprzez wykorzystanie dostępnego instrumentarium miały przysłużyć się realizacji zadań polityki wschodniej RP. Mowa tu oczywiście o koncepcji Wymiaru Wschodniego UE z wyakcentowaniem głównych jego założeń, jak również okoliczności powstania, znaczenia i oceny funkcjonowania inicjatywy Partnerstwa Wschodniego w latach 2008-2015. Autor w swej analizie nie pomija też wskazania na istotę i przyczyny fiaska takich propozycji jak projekt Europejskiego Traktatu Bezpieczeństwa Energetycznego (tzw. Pakt muszkieterski) czy tzw. Inicjatywy krakowskiej tj. współpracy prezydentów Polski, Litwy, Ukrainy, Gruzji i Azerbejdżanu na rzecz budowy rurociągu naftowego Odessa-Brody-Gdańsk w ramach Euroazjatyckiego Korytarza Transportu Ropy (EAKTR).

Dokonanie oceny polskiej polityki wschodniej po roku 1989, której podjął się Autor, jest bez wątpienia bardzo trudnym wyzwaniem badawczym, stąd na uwagę zasługuje synteza obszernych wątków, w oparciu o którą Autor wyprowadza kolejno szereg konkluzji w tekście. Wartość dodaną publikacji stanowi niewątpliwie całościowe podsumowanie rozważań, przy czym należy wskazać, że każdy z rozdziałów, a co więcej nawet podrozdziałów, dodatkowo wieńczą wnioski końcowe. Taki zabieg jest z pewnością ukłonem w stronę czytelnika, celem uporządkowania i ugruntowania wiedzy wyniesionej z każdego badanego aspektu. Wśród zalet publikacji należy wskazać także na oprawę językową. Literacka forma tytułowania poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów jest bardzo interesująca i z pewnością przyciągnie czytelnika już na podstawie samego spisu treści.

Autor w swej publikacji nie stroni jednak od ostrych wniosków czy odważnych tez odbiegających od *mainstreamowego* obrazu polskiej polityki wschodniej, co oczywiście dla niektórych będzie stanowić atut lub słabość publikacji, podobnie jak dostrzegalne zabarwienie polityczne książki. Tym niemniej taki sposób prezentacji problemów i skonfrontowanie ich z toczącą się debatą w przestrzeni publicznej ma na celu pobudzić czytelnika do własnych refleksji i poszukiwania odpowiedzi na szereg wciąż rodzących się pytań. Niewątpliwie najnowsza publikacja prof. Żurawskiego vel Grajewskiego wnosi bardzo cenne spostrzeżenia w dotychczasowej debacie w zakresie wyzwań polskiej polityki wschodniej, przyczyniając się do jej zaktywizowania w kręgach naukowych jak i w przestrzeni publicznej. Kompendium jest warte polecenia osobom zainteresowanym nie tylko polską polityką zagraniczną lecz także tym,

RECENZJE, Przegląd Geopolityczny, 21, 2017, s. 181-191.

którzy chcą poznać istotę złożonych procesów politycznych rzutujących na układ sił w Europie Wschodniej.

Natalia Adamczyk

Białoskórski, R., Kobryński, R., Sułek, M., *Potęga państw 2017, Międzynarodowy układ sił w procesie zmian - raport potęgometryczny, ASPRA-JR, Warszawa 2017, ss. 179, ISBN 978-83-7545-740-7.*

Z wielkim zadowoleniem przyjąłem fakt, że grupa trzech pracowników naukowych przygotowała z dużym zaangażowaniem Raport dotyczący międzynarodowego układu sił. Jest to już druga edycja tego typu analiz na naszym rynku. Poprzednia ukazała się w 2015 r. Warto dodać, że Autorzy reprezentują trzy ośrodki akademickie naszego kraju tj.: Akademię Sztuki Wojennej, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny oraz Uniwersytet Warszawski.

Przedłożony materiał jest opracowaniem analitycznym będącym na pograniczu trzech nauk: o polityce, gospodarce i o obronności. Zjawisko potęgi postrzegane jest tu w wymiarze ilościowym i to jest atut tej pracy. Czytelnik spotka się tu z wyliczeniami matematycznymi, opisującymi czynniki potęgotwórcze. Autorzy bazowali tu na wiarygodnych danych statystycznych i dokonują tych wyliczeń dla 158 państw. Pozwala to na ocenę aktualnego stanu sił poszczególnych państw, programowanie międzynarodowych sojuszy, projektowanie stosownej strategii obronności i bezpieczeństwa oraz kreślenie prognozy badanego zjawiska. Praca bardzo potrzebna zarówno dla polityków, strategów, jak również ekonomistów. Z przedłożonych tam informacji dowiemy się m.in. o zmianie mocarstwowości określonych państw, klasyfikacji pozycji siły poszczególnych państw na swoich kontynentach oraz potędze Polski (w różnych przekrojach) w swoim regionie. Jest to czynione w horyzoncie czasowym *ex post* 1992, 2002, 2015 oraz *ex ante* 2020, 2025/2030 i 2050. Wszystko opatrzone stosownym komentarzem i obudowane syntetyczną teorią problemu. „Dzieło niezwykle – pierwsze tego typu w Polsce i niemające dokładnego odpowiednika w świecie” (okładka książki).

Struktura opracowania to pięć dobrze skomponowanych części. W każdym z nich widnieje od dwóch do pięciu punktów. Z punktu widzenia metodycznego mamy tu zarówno: stosowne wprowadzenie, teorię problemu, ukazaną diagnozę, prognozę oraz podsumowanie. Całość kończy spis tabel i wykresów oraz słowniczek ważniejszych terminów (+ 2 załączniki – technika liczenia potęgi oraz metryczki dla pierwszych 30 państw o największej potędze ogólnej – 2015 r.). W sumie tytuł pracy jest adekwatny do prezentowanej treści. Warstwa merytoryczna bez zastrzeżeń.

Pracę cechuje dobry język i przejrzystość prowadzonych dociekań. Widać tu główną myśl pracy, która towarzyszy Czytelnikowi „od Autorów” do „Załączników”. Uważam, że Raport jest udaną „próbą odpowiedzi na duże

zapotrzebowanie instytucjonalne i społeczne w zakresie empirycznych badań stosunków międzynarodowych, w tym z wykorzystaniem metod potęgometrycznych” (s. 9). Za novum uznaję punkt 3.2.8. dotyczący liczenia względnej potęgi ogólnej i wojskowej na 1 mln obywateli. W tym przypadku mamy do czynienia z liderowaniem w świecie państw skandynawskich. Natomiast przy tego typu wyliczeniach dla potencjału wojskowego królują w świecie państwa Bliskiego Wschodu. Również punkt 3.3.3. mówiący o aspiracjach polityczno-militarnych państw zasługuje tu na szczególną uwagę. Podobna mi się wykonana prognoza badanego zjawiska w trzech wariantach (część czwarta). Daje duży asumpt do myślenia. Trafnie zostają tu wymienione rekomendacje dla: polityków, analityków i badaczy oraz dla przedsiębiorców (5.5.). W sumie materiał dostarcza wielu informacji i może stanowić inspirację do dalszych szczegółowych badań w obszarze liczenia i interpretacji międzynarodowego układu sił – co jest tu najważniejszą cechą.

Z szerokiej treści pracy pragnę zwrócić uwagę na kilka tez ujętych w tej pracy. Zasługują one na szczególną uwagę i zachętę do głębszych analiz i ocen. Przykładowo:

- „potęgometria to nauka zajmująca się potęgą jednostek politycznych – jej istotą, przejawami, kryteriami mocarstwowości oraz klasyfikacją jednostek politycznych ze względu na profil swej potęgi; nauka pomocnicza teorii stosunków międzynarodowych i geopolityki” (s. 28),
- „syntetyczne miary potęgi mają szerokie zastosowanie w analizach strategicznych tj. przy: modelowaniu, symulacji i prognozowaniu międzynarodowego układu sił, projektowaniu strategii bezpieczeństwa narodowego/międzynarodowego oraz sprawności państwa” (s. 29),
- „w okresie 1992-2015 największe przyrosty potęgi ogólnej odnotowały rozwijające się państwa pozaeuropejskie. Spektakularny, wręcz niewiarygodny sukces odniosły – z wielkich krajów – Chiny. O ogromnym sukcesie mogą mówić też: Wietnam i Nigeria. Bardzo dobre wyniki osiągnęły Egipt, India, Bangladesz, Indonezja i Pakistan” (s. 50),
- „koncentracja potęgi wojskowej jest zauważalnie większa niż koncentracja potęgi ogólnej” (s. 137),
- „zgodnie ze zmianami w międzynarodowym układzie sił wyznaczonymi przez potęgę ogólną, w 2015 r. ukształtował się system dwubiegunowy z USA i Chinami na czele, przy czym różnica między tymi krajami jest symboliczna. Na trzecim miejscu znalazła się India, a czwarta jest Japonia, dalej Brazylia, Niemcy, Rosja, Wielka Brytania, Francja a zamyka dziesiątkę Kanada” (s. 155),
- „Polska w międzynarodowym układzie sił wyznaczonymi przez potęgę wojskową spadła z 26 miejsca w 1992 r. na miejsce 27 w 2015 r. przy niewielkim wzroście swojej potęgi” (s. 156),
- „pod względem mobilności wojskowej (obronnej) czołowe miejsca zajęły takie kraje, jak: Singapur, Izrael, USA, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Korea Płd.,

Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Japonia, Niemcy. Chiny zajęły dopiero 26 miejsce, tuż przed Rosją i Polską” (s. 157),

- „istniejące w ostatnich 24 latach system międzynarodowy przyczynił się do zdecydowanej poprawy pozycji państw słabo rozwiniętych, głównie w Azji i Afryce. W wypadku niektórych państw możemy mówić o spektakularnym sukcesie. W związku z tym, że zmagania o potęgę są grą o sumie zerowej, osłabła pozycja Zachodu” (s. 159),

- „potrzebna jest analiza i krytyka istniejących metodologii badania międzynarodowego układu sił oraz jego prognozowania. Wskazane są badania historyczne, obejmujące co najmniej 100 lat, w celu identyfikacji cykli siły poszczególnych państw” (s. 161).

Studiując pracę dostrzegłem pewne błędy czy też uchybienia tj.: brakuje bibliografii choć występują przypisy literaturowe, w spisie tabel czy też wykresów niepotrzebnie ujęto wyraz tabela bądź też wykres przed podaniem ich numeru, zdarzają się też błędy literowe. Ale zaprezentowane drobne uwagi nie umniejszają one na wskroś pozytywnym walorom.

W podsumowaniu tej recenzji pragnę jednoznacznie stwierdzić, że mamy do czynienia z oryginalną i twórczą pracą. Autorzy włożyli duży wysiłek intelektualny aby zgrabnie połączyć teorię z praktyką oraz wskazać na użyteczność tych dociekań naukowych. Z całym przekonaniem twierdzą, że opracowanie jest oryginalne i wielce przydatne. Jestem przekonany, że będzie ono często cytowane w literaturze przedmiotu. Przyniesie to splendor zarówno Autorom, jak również wydawnictwu. Jednocześnie cieszę się z faktu, że metody ilościowe coraz szerzej i z powodzeniem są wykorzystywane w międzynarodowych stosunkach politycznych. Już dziś oczekuję na nową edycję tego Raportu za kolejny rok, do czego zachęcam Autorów tego opracowania. Wierzę także, że materiał ten ukaże się także w języku angielskim, co szerzej rozpropaguje nasze analizy i oceny na niwie międzynarodowej i da silniejszy bodziec do szerszych studiów w tym obszarze wiedzy.

Janusz Płaczek

Krzywicka, K., Trefler, P. (red.), *Przeobrażenia geopolityczne i nowe zagrożenia w Ameryce Łacińskiej*, UMCS, Lublin 2016, ss. 483, ISBN 978-83-7784-589-9.

Dynamiczny rozwój środowiska międzynarodowego, prowadzi do narastających i nieprzewidywalnych zmian w otoczeniu państw. Implikuje zmianę percepcji bezpieczeństwa, a także rozszerza katalog uwarunkowań na płaszczyzny pozamilitarne. Faktem jest, że niepokoje, konflikty lokalne coraz częściej mają wpływ na bezpieczeństwo w odległych częściach świata. Dodatkowo fakt usieciowienia relacji pomiędzy państwami powoduje ich współzależność, we wszystkich płaszczyznach ich funkcjonowania. W tym kontekście zasadna jest pogłębiona analiza zmian zarówno w zakresie uwarunkowań, jak również zmian w koncepcjach bezpieczeństwa narodowego poszczególnych państw oraz regionów, a także uwzględniając zmiany geopolityczne na świecie, które jak słusznie podkreślają Katarzyna Krzywicka i Paweł Trefler wpłynęły na przededefiniowanie pojęcia bezpieczeństwa. W recenzowanej pozycji wielowymiarowe i interdyscyplinarne podejście do bezpieczeństwa zostało ulokowane w regionie Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Autorzy zaproszeni do współtworzenia publikacji analizowali zmianę dostrzegania i zapewniania bezpieczeństwa przez pryzmat zmian geopolitycznych, gospodarczych i społecznych w regionie. Prowadzenie badań nad regionem Ameryki Łacińskiej nie cieszy się w Polsce dużym powodzeniem wśród badaczy, a co za tym idzie brakuje pogłębionych i przekrojowych prac badawczych w tym zakresie.

Pozycja zdecydowanie wypełnia pewną lukę na rynku wydawniczym dotyczącą tematyki przeobrażeń geopolitycznych w regionie Ameryki Łacińskiej i Karaibów, jakie nastąpiły od początku lat 90. XX wieku. Szczególnie interesujący wybór tematu wpisuje się we współczesną debatę na temat efektów przywracania demokracji oraz rozwoju gospodarczego i politycznego oraz ich wpływu na ujmowanie i zapewnianie bezpieczeństwa państw regionu. Dobór artykułów pokazuje wielowymiarowość i złożoność problemu bezpieczeństwa w Ameryce Łacińskiej.

Książka składa się z dwudziestu rozdziałów, w których dominują pozycje hiszpańskojęzyczne. Książkę otwiera rozdział Klaus Bodemera, który w artykule *Democracia y desarrollo en América vis à vis el actual debate europeo sobre la crisis del capitalismo - ¿hay puntos de contacto?* dokonuje oceny stanu demokracji w państwach latynoamerykańskich. Autor w sposób interesujący porównał oraz wskazał na czynniki warunkujące współpracę państw Unii Europejskiej oraz państw regionu Ameryki Łacińskiej.

Z kolei María de Monserrat Liaró analizuje wpływ bezpieczeństwa żywnościowego na kreowanie polityki narodowej, z uwzględnieniem polityki społecznej, w państwach Mercosur. W odczuciu Autorki bezpieczeństwo żywnościowe jest kluczowym czynnikiem warunkującym bezpieczeństwo w skali międzynarodowej. Jednocześnie wskazała, że podjęte zagadnienie stanowi wyzwanie dla państw Ameryki Łacińskiej. Biorąc pod uwagę fakt problemów gospodarczo-społecznych w regionie Ameryki Łacińskiej, ale również w innych regionach świata problem jest aktualny i wymaga dalszych i pogłębionych analiz.

Analiza porównawcza uwarunkowań istotnych z punktu widzenia integracji regionalnej, stanowi przedmiot rozważań Luisa A. Fretes Carrerasa, *Transformaciones geopolíticas en América del Sur. Crisis de las relaciones internacionales del Paraguay en el Mercosur y la Unasur*. Autor dokonał przekrojowej analizy czynników mających wpływ na procesy integracji w ramach Mercosur oraz UNASUR. Interesująco przedstawił podejście Paragwaju do integracji w regionie.

Przedmiotem rozważań Pawła Treflera jest ewolucja koncepcji bezpieczeństwa w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach. W tekście *Ewolucja koncepcji bezpieczeństwa w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach – od bezpieczeństwa narodowego po bezpieczeństwo ludzkie* Autor w sposób całościowy i syntetyczny przedstawił zagadnienie kształtowania i realizacji koncepcji bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. W swojej analizie uwzględnił występujące różnice pomiędzy postrzeganiem bezpieczeństwa w okresie zimnej wojny oraz po jej zakończeniu. Na szczególną uwagę zasługuje część poświęcona koncepcji bezpieczeństwa ludzkiego w analizowanym regionie.

Mając na uwadze fakt, że w Ameryce Łacińskiej dominują państwa, które mają dostęp do morza, nie sposób ominąć tego elementu w analizie dotyczącej przeobrażeń geopolitycznych na kontynencie. Odwołując się do Nicolasa Spykmana, który czynników potęgi państwa poszukiwał w kontroli nad wybrzeżami kontynentu, zasadne jest również wskazanie na potencjał morski państw regionu. Wprawdzie Ameryka Łacińska nie wchodziła w skład Rimlandu, jednak N. Spykman w swoich rozważaniach podkreślał iż morze oraz kanały wodne stanowią klucz do budowy silnych państw. Na tym tle interesująco zagadnienia siły morskiej przedstawił Marcos Pablo Moloeznik, w artykule *Derrotero y paradigmas navales en Latinoamérica*. Mając na względzie poczynione uwagi, Autor słusznie zauważa iż potencjał marynarki wojennej państw Ameryki Łacińskiej, ma kluczowe znaczenie dla kreowania bezpieczeństwa w regionie.

Kolejna część książki koncentruje się na zagadnieniach związanych z zagrożeniami bezpieczeństwa państwa, ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości zorganizowanej w analizowanym regionie. Tendencje związane z tym zjawiskiem nie miałyby miejsca gdyby nie sprzyjające warunki do jej rozwoju. Przestępczość transnarodowa wpisuje się w trend dotyczący nowych zagrożeń, ale jest poniekąd warunkowany geopolityką. Przestępczość

zorganizowana ewoluowała na przestrzeni lat. Obecnie ma ona w większości przypadków charakter transgraniczny, a co za tym idzie niejako „łączy” państwa w zakresie jej zwalczania oraz przeciwdziałania. Jak wykazują Autorzy przestępczość zorganizowana jest kluczowym zagrożeniem bezpieczeństwa w regionie Ameryki Łacińskiej. Z kolei rozdział autorstwa Hugo Fernando Guerrero Sierry oraz Janiela Davida Melamed Visbal, *Post-guerra Fría, narcotráfico y redimensionamiento del conflicto armado en Colombia*, stanowi analizę przemocy wewnętrznej w Kolumbii, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktów zbrojnych i umacnianiu roli i pozycji nielegalnych grup zbrojnych, finansowanych przez przemysł narkotykowy.

Z kolei rozważania dotyczące państwa prawa, zostały przedstawione przez Carolsa Moreirę i Jesúsá Tóvara, *Evaluando el Estado de derecho en América Latina: análisis comparado de cinco casos nacionales*. Artykuł wpisuje się w debatę na temat państwa prawa. Wartością artykułu jest bez wątpienia ocena jakości demokracji i jej wpływ na funkcjonowanie wybranych państw Ameryki Łacińskiej.

Z kolei Nubia Nieto w rozdziale, *El impacto de la corrupción en la transición democrática en México* podjęła skuteczną próbę analizy przyczyn nasilenia się zjawiska przestępczości zorganizowanej i korupcji w Meksyku. Natomiast Lorena Cecilia Vega Dueñas w tekście *Criminalidad organizada y medios especiales de investigación: el agente encubierto* skoncentrowała się na zagadnieniach związanych ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej. W swoich rozważaniach autorka przedstawiła rolę tajnych agentów w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej oraz dokonała analizy porównawczej rozwiązań prawnych w tym zakresie.

Za uzupełnienie analiz poczynionych w zakresie przestępczości zorganizowanej należy uznać tekst Katarzyny Cholewińskiej, *Przestępczość transnarodowa w Ameryce Środkowej: czy gangi „maras” mogą doprowadzić państwa Ameryki Środkowej do upadku?* Autorka w swoich rozważaniach wskazała na rolę Ameryki Środkowej w zapewnianiu bezpieczeństwa. Temat niezwykle interesujący w kontekście działalności gangu *maras* i zagrożeń jakie implikuje dla demokracji, gospodarki i bezpieczeństwa. Autorka wskazuje na fakt legitymizacji rządów działania *maras*, co w przyszłości może doprowadzić do ewolucji państw Ameryki Środkowej w państwa upadające. Bez wątpienia zjawiska niepożądanego w stosunkach międzynarodowych, zagrażających bezpieczeństwu w skali globalnej.

Skala zjawiska przestępczości zorganizowanej wymaga kompleksowych i systemowych działań. Mélany Barragán, Hugo Marcos, Ariel Sribman w artykule *La construcción del discurso de “mano dura”: políticas de seguridad frente a las maras en El Salvador, Guatemala y Honduras*. Autorzy wskazali, że najbardziej efektywnym sposobem walki z przestępczością zorganizowaną jest stosowanie wobec osób podejrzanych o przynależność do gangów surowych środków karnych.

W kolejnych rozdziałach książki Autorzy skoncentrowali się na zagadnieniach kulturowo-społecznym. Rozdział *Pueblos indígenas, actores armados y*

gobiernos en Colombia. Entre la multiculturalidad y la seguridad: viejos problemas, nuevos retos autorstwa Virgini Laurent stanowi ocenę skuteczności prowadzenia polityki wielokulturowości w Kolumbii. Autorka jednoznacznie podkreśla iż współczesnym wyzwaniem dla władzy państwowej w Kolumbii jest zachowanie równowagi pomiędzy kontrolą na terytorium państwa, a prawami i wolnościami ludności rdzennej.

Z kolei artykuł Marcina Komosy, *Podmiotowość ludności rdzennej. Przypadek komisji prawdy* stanowi przekrojową analizę rozwiązań w zakresie ochrony praw człowieka wobec ludności rdzennej stosowanych przez komisje prawdy. Dodatkowo Autor zwraca uwagę na fakt, że język używany przez komisje prawdy w odniesieniu do ludności rdzennej determinuje postrzeganie ludności rdzennej, oraz „ma zasadnicze znaczenie dla uznania jej podmiotowości i ukształtowania jej obrazu w dyskursie społecznym i politycznym” (op. cit., s. 327).

Kolejna część książki poświęcona jest zagadnieniom gospodarczym. W artykule *Nowa architektura integracji gospodarczej w Ameryce Łacińskiej* otwierającym tę część Dominik Smyrgała dokonał analizy inicjatyw integracji gospodarczej w regionie. Autor uchwycił główne tendencje integracyjne w regionie: umowy o wolnym handlu, współpraca w ramach Mercosur, integracja w ramach ALAB. Artykuł interesujący przede wszystkim na fakt uchwycenia specyfiki i istoty procesów integracji gospodarczej w Ameryce Łacińskiej i odmiennego od europejskiego podejścia do jej prowadzenia.

Anna Wróbel w artykule *Preferencyjne umowy handlowe Unia Europejska – państwa Ameryki Łacińskiej: szanse i zagrożenia dla latynoamerykańskich gospodarek* dotyka kwestii współpracy międzyregionalnej: Ameryka Łacińska – Unia Europejska oraz analizuje proces tworzenia strefy wolnego handlu między regionami.

Wśród państw Ameryki Łacińskiej za wschodzące mocarstwo uznawana jest Brazylia. Uwarunkowania geopolityczne, a także konsekwentnie prowadzona od lat 90. XX wieku polityk gospodarcza, wskazuje iż będzie to tendencja utrzymująca się. Dowodzi temu Karina Jędrzejowska w artykule *Specyfika strategii rozwoju gospodarczego Brazylii* przedstawiła pogłębioną analizę koncepcji rozwoju gospodarczego Brazylii.

Zagadnienia związane z Brazylią stały się również przedmiotem rozważań Renaty Siudy-Ambroziak, w rozdziale *Refleksje o społecznej percepcji zmian w polityce zagranicznej Brazylii w XXI wieku*. Autorka dokonała analizy zmian w polityce zagranicznej w okresie prezydentury Luiza Inácio Luli da Silvy. Autorka podkreśla, że budowa pozycji lidera w regionie jest efektem trzech elementów: rozwój handlu międzynarodowego, promowania i przewodzenie integracji w regionie oraz spójnej koncepcji bezpieczeństwa narodowego.

Interesujący tekst Proscili Palacio, *Economía lícita informal: ¿Reminiscencia de prácticas antiguas o fenómeno que amenaza con imponerse en la realidad económica del nuevo milenio? Una mirada a los casos de la Triple Frontera y la economía argentina* koncentruje się na

zagadnieniach związanych z rozwojem gospodarki nieformalnej w regionie Triple Frontera. Brak zaangażowania rządów Argentyny, Brazylii i Paragwaju powoduje rozwój „szarej strefy”, a co za tym idzie w przyszłości może stanowić problem bezpieczeństwa państwa w płaszczyźnie gospodarczej.

W kolejnym rozdziale *Wenezuelski paradoks obfitości* autorka udowadnia, iż posiadanie surowców energetycznych nie zawsze stanowi element wspierający potęgę państwa. W swoich rozważaniach dowodzi, iż posiadany potencjał zasobów energetycznych w przypadku Wenezueli przekłada się tylko na „chwilową” potęgę.

Z kolei Ana Lia del Valle Guerrero w artykule *Lía del Valle Guerrero Geopolítica y seguridad energética en la región sudamericana* porusza kwestie związane z zapewnianiem bezpieczeństwa energetycznego przez wybrane państwa Ameryki Łacińskiej w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych.

Recenzowana publikacja zasługuje na uznanie i pozytywną opinię ze względu na wszechstronną analizę sytuacji geopolitycznej państw Ameryki Łacińskiej. Warto zwrócić uwagę na niezwykle staranne opracowanie materiału. Dodatkową wartością książki jest fakt iż stanowi ona przekrojowe ujęcie tematu, a dodatkowo ukazuje dynamikę zmian i postrzegania bezpieczeństwa państw oraz regionu. Wskazuje też na wiele zmiennych mających wpływ na proces przeobrażeń geopolitycznych w Ameryce Łacińskiej.

Interdyscyplinarne ujęcie tematyki, dotyka zarówno kwestii związanych z przemian demokratycznymi w regionie, jak również uwzględnia nowe tendencje istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa. Recenzowana pozycja stanowi przyczynek do dalszych badań oraz źródło inspiracji dla badaczy regionu Ameryki Łacińskiej.

Justyna Trubalska